
J. V. STALİN
DİYALEKTİK VE TARİHİ
MATERYALİZM

J. V. Stalin

Bu kitap J. V. Stalin'in, **Eserler Cilt 15 [SBKP(B) Tarihi-Kısa Ders]** adlı yapıtından, Almanca'dan Türkçe'ye çevrilmiştir.

1 Basım : Ekim 1992
Dizgi : Dönüşüm
Baskı : Teknografik Matbaacılık A. fi.
Kapak : İnter Grafik Tasarım
Kapak Baskı : Anka Ofset

İNTER YAYINLARI
Ankara Cad. Fahrettin Kerim Gökay
Vakfı İş Hanı No:31/51
Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 519 16 16

**Elektronik Tarama ve Düzenleme;
Kıbrıs'ta Sosyalist Gerçek**

Web: <http://www.KibristaSosyalistGercek.net>

E-posta: info@KibristaSosyalistGercek.net

J. V. STALİN

DİYALEKTİK
VE
TARİHİ MATERİYALİZM

Çeviren:
İsmail YARKIN

SUNU

Değerli okuyucu;

Yayınevimiz okuyucuyu tam ve doğru biçimde bilgilendirmeyi amaçlamıştır.

V. İ. Lenin ve J. V. Stalin'in eserlerinin Almanca çevirileri SBKP(B) MK yönetimindeki Marx-Engels-Lenin Enstitüsü tarafından onaylanmıştır. Bundan dolayı biz, Lenin ve Stalin'in eserlerini Türkçe'ye çevirirken onaylanmış bu çevirileri kaynak olarak alıyoruz.

Yayınladığımız bu kitapçık da Marx-Engels-Lenin Enstitüsü tarafından onaylanmış J. V. Stalin, Eserler, cilt 15 — SBKP(B) Tarihi Kısa Ders adlı kitaptan alınmış bir makaledir.

Yayınevimiz önümüzdeki dönemde de Stalin'in diğer bazı sorunlarla ilgili, başka dillerde yayınlanmış kitaplarını Almanca çevirileriyle karşılaştırarak yayınlayacaktır.

Yayınevi

DİYALEKTİK VE TARİHİ MATERYALİZM ÜZERİNE

Diyalektik materyalizm, Marksist-Leninist partinin dünya görüşüdür. Bu dünya görüşüne diyalektik materyalizm denir, çünkü doğa görüngülerine yaklaşımı, doğa görüngülerini inceleme yöntemi, bu görüngüleri bilme yöntemi diyalektiktir, ve doğa görüngülerini yorumlayışı, onları kavrayışı, teorisi ise materyalisttir.

Tarihi materyalizm, diyalektik materyalizmin önermelerinin, toplumsal yaşamın incelenmesine genişletilmesi, diyalektik materyalizmin önermelerinin toplum yaşamının görüngülerine, toplumun ve toplum tarihinin incelenmesine uygulanmasıdır.

Diyalektik yöntemlerini karakterize ederken, Marx ve Engels genellikle Hegel'den, diyalektiğin temel özelliklerini formüle eden filozof olarak söz ederler. Ama bu, Marx ve Engels'in diyalektiğinin Hegel diyalektiği ile özdeş olduğu anlamına gelmez. Gerçekte Marx ve Engels, Hegel diyalektiğinden sadece onun "rasyonel çekirdeği"ni aldılar, Ama Hegel'in idealist kabuğunu bir kenara attılar ve modern bilimsel bir biçim vererek diyalektiği daha da geliştirdiler.

"Benim diyalektik yöntemim", diyor Marx, "temeli itibariyle Hegel'inkinden yalnız farklı değil, ona taban tabana zıttır. Hegel için, 'ide' adı altında hatta bağımsız bir özneye dönüştürdüğü düşünme süreci, gerçek olanın yaratıcısıdır ve gerçek olan, 'ide'nin yalnızca dış görünümünü oluşturur. Bende ise, tam tersine, düşünsel olan, insan zihni tarafından yansıtılan ve tercüme edilen maddiyattan başka birşey değildir." (*Karl Marx, "Kapital" in birinci cildinin ikinci baskısına sonsöz.*)

Materyalizmlerini karakterize ederken, Marx ve Engels genellikle Feuerbach'tan, materyalizme yeniden tam hakkını veren filozof diye söz ederler. Ama bu, Marx ve Engels'in materyalizminin, Feuerbach'ın materyalizmi ile özdeş olduğu anlamına gelmez. Gerçekte Marx ve Engels, Feuerbach'ın materyalizminden sadece onun "temel çekirdeğini" aldılar, onu bilimsel-felsefi bir materyalizm teorisi haline geliştirdiler ve onun idealist ve dini-ahlaki yüklerini attılar. Bilindiği gibi Feuerbach, aslında bir materyalist olmasına rağmen, materyalizm adına karşı çıkıyordu. Engels birçok kez, "materyalist 'temel'ine rağmen, Feuerbach'ın geleneksel idealist zincirlere bağlı kaldığını" ve "Feuerbach'ın gerçek idealizminin, din felsefesi ve ahlak konusundaki görüşlerine geldiğimizde hemen gün ışığına çıktığını" belirtmiştir. (*Friedrich Engels, "Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu", Moskova 1939, s. 24 ve 36.*)

Diyalektik, Yunanca'da [eski Yunanca —ÇN] konuşmak, tartışmak anlamına gelen "dialego" sözcüğünden gelir. Eski çağda diyalektik, hasmın argümanındaki çelişmeleri ortaya çıkarıp, bu çelişmeleri aşarak doğruya ulaşma sanatıydı. Eski çağda, düşüncedeki çelişmelerin ortaya çıkarılmasının ve karşıt fikirlerin çatışmasının, doğruyu bulmanın en iyi yolu

olduğunu düşünen filozoflar vardı. Sonradan doğa görüngülerine genişletilen bu diyalektik düşünme tarzı, doğa görüngülerini sürekli hareket ve değişiklik içinde, doğanın gelişmesini de, içindeki çelişmelerin gelişmesinin sonucu, doğadaki karşıt güçlerin birbirlerini karşılıklı etkilemesinin sonucu olarak gören, doğayı bilmenin diyalektik yöntemi halini aldı.

Diyalektik, özünde metafiziğin tam karşıtıdır.

1 — **Marksist diyalektik yöntem** şu temel özelliklerle karakterize edilir:

a) Metafiziğin tersine diyalektik, doğayı, birbirinden kopuk, birbirinden tecrit edilmiş ve birbirinden bağımsız şeylerin, görüngülerin tesadüfi bir yığını olarak değil, fakat birbirine organik olarak bağlı, birbirine bağımlı ve birbirini koşullandıran şeylerin, görüngülerin birbirine bağlı yekpare bütünü olarak görür.

Bundan ötürü diyalektik yöntem, doğada herhangi bir görüngünün tek başına, onu çevreleyen görüngülerin bağıntısı dışında alındığı takdirde kavranamayacağından hareket eder, çünkü doğanın herhangi bir alanında herhangi bir görüngü, onu çevreleyen görüngülerle bağıntısı dışında ele alınıp onlardan koparıldığı takdirde, bize anlamsız gelebilir, ve tersine, kendini çevreleyen görüngülerle kopmaz bağıntı içinde, kendini çevreleyen görüngüler tarafından koşullandırılmışlığı içinde görüldüğü takdirde her görüngü anlaşılabilir ve açıklanabilir.

b) Metafiziğin tersine diyalektik, doğayı, sükun ve hareketsizlik durumu olarak, durgunluk ve değişmezlik durumu olarak değil, her an herhangi birşeyin ortaya çıkıp geliştiği ve herhangi birşeyin çözüldüğü ve sönüp gittiği sürekli hareket ve değişme, sürekli yenilenme ve gelişme durumu olarak görür.

Bu yüzden diyalektik yöntem, görüngülere yalnız karşılıklı bağıntıları ve koşullandırılmışlıkları bakış açısından değil, aynı zamanda hareketleri, değişmeleri, gelişmeleri, oluşları ve yokoluşları bakış açısından da bakmayı talep eder.

Diyalektik yöntem için önemli olan, herşeyden önce, belli bir anda kalıcı gibi görünen, fakat aslında sönüp gitmeye başlamış olan değildir, bilakis belli bir anda kalıcı gibi görünmese de, oluşan ve gelişendir, çünkü diyalektik yöntem sadece oluşan ve gelişeni yenilmez sayar.

"Tüm doğa", der Engels, "en küçüğünden en büyüğüne, bir kum taneciğinden güneşe, temel canlı hücrelerden insana kadar, sürekli bir oluş ve yokoluş, sürekli bir akış, durmayan bir hareket ve değişme içindedir." (*Friedrich Engels, "Doğanın Diyalektiği", Moskova 1935, s. 491.*)

Bu yüzden diyalektik, diyor Engels, "şeyleri ve onların algılanan imgelerini öz olarak bağıntıları içinde, zincirlenmeleri, hareketleri, oluş ve yokoluşları içinde ele alır". (*Friedrich Engels, "Bay Eugen Dühring Bilimi Altüst Ediyor [Anti-Dühring]", Moskova 1939, s. 8.*)

c) Metafiziğin tersine diyalektik, gelişme sürecini, nicel değişikliklerin nitel değişikliklere yol açmadığı basit bir büyüme süreci olarak değil, bilakis önemsiz ve farkedilemeyen nicel değişikliklerden açık ve köklü değişikliklere, nitel değişikliklere geçen bir gelişme; nitel değişikliklerin tedrici olarak değil, hızla ve aniden, bir durumdan diğerine sıçrayış biçimini alarak gerçekleştiği bir gelişme; tesadüfi değil, fakat farkedilmez ve tedrici nicel değişiklikler birikiminin doğal sonucu olarak görür.

Bu nedenle diyalektik yöntem, gelişme sürecini, dairesel bir hareket, daha önce olanın basit bir tekrarı ola-

rak değil, fakat ilerleyen ve yükselen bir hareket, eski bir nitel durumdan yeni bir nitel duruma geçiş, basitten karmaşığa, alçaktan yükseğe doğru bir gelişme olarak kabul eder:

"Doğa", der Engels, "diyalektiğin sınanmasıdır; ve modern doğa biliminin, bu sınama için son derece zengin ve her gün artan malzeme sağladığını ve böylece doğa sürecinin, son tahlilde, metafizik değil diyalektik olduğunu, sürekli tekrarlanan bir dairenin sonsuz monotonluğu içinde hareket etmeyip bilakis gerçek bir tarihi yaşadığını ispatladığını söylememiz gerekir. Burada herşeyden önce, bugünkü tüm organik doğanın, bitkilerin ve hayvanların ve böylelikle insanın da, milyonlarca yıldır süregelen bir gelişme sürecinin ürünü olduğunu ispatlayarak, metafizik doğa görüşüne muazzam bir darbe indiren Darwin'i anmak gerekir." (*Friedrich Engels, "Bay Eugen Dühring Bilimi Altüst Ediyor [Anti-Dühring]", s. 8.*)

Diyalektik gelişmeyi nicel değişikliklerden nitel değişikliklere bir geçiş olarak karakterize eden Engels şöyle der:

"Fizikte ... her değişiklik, niceliğin niteliğe bir dönüşümü, bir cismin kendi içinde varolan veya o cisme dıştan iletilen herhangi biçimdeki bir hareket miktarının nicel değişiminin sonucudur. Örneğin, suyun sıcaklığının başlangıçta sıvılık durumuna hiçbir etkisi yoktur; fakat sıvı suyun sıcaklığı artar ya da azalır, bir an gelir ki bu kohezyon durumu değişir ve su birincide buhar, ikincide buz halini alır'.... Elektrik lambasının içindeki platin telin ışık vermesi için asgari güçte bir akım gereklidir; her metalin bir ergime ısısı vardır; her sıvının belli bir basınçta, belli bir kaynama ve donma noktası vardır —elimizdeki araçlar gerekli sıcaklığı sağladığı sürece—;

son olarak, her gazın uygun basınç ve soğutma ile, sıvı durumuna getirilebileceği bir nokta vardır... Fiziğin sabitleri denilen şeyler (bir durumun bir başka duruma dönüştüğü noktalar —*Red.*), çoğu kez, nicel (değişikliğin) hareket artması ya da eksilmesinin, belli bir cismin durumunda nitel bir değişiklik doğurduğu, yani niceliğin niteliğe dönüştüğü düğüm noktalarına verilen isimlerden başka birşey değildir." (*Friedrich Engels, "Doğanın Diyalektiği", s. 502-503.*)

Engels kimyaya geçerek şöyle devam eder:

"Kimya, nicel bileşim değişikliklerinin sonucu cisimlerdeki nitel değişikliklerin bilimi diye adlandırılabilir. Bu Hegel'in de bildiği birşeydi... Oksijeni alalım: Eğer molekülde her zamanki iki atom yerine üç atom varsa, koku ve reaksiyon bakımından basit oksijenden kesinkes farklı bir cismi, ozonu elde ederiz. Ya oksijenin nitrojen ya da kükürtle değişik oranlarda birleşmesine ve her birinden, diğer cisimlerden nitel bakımdan farklı başka cisimler elde edilmesine ne diyeceğiz!" (*Aynı yerde, s. 503.*)

Son olarak, Hegel'i olanca gücüyle kınayan fakat onun, algılayamayan dünyadan algılayabilen dünyaya, inorganik madde dünyasından organik yaşam dünyasına geçişin yeni bir aşamaya sıçrama olduğu yolundaki ünlü tezini gizlice aşırılmış olan Dühring'i eleştiren Engels şöyle diyor:

"Bu, tamamen, Hegel'ci ölçü ilişkilerinin düğüm çizgisi ile aynı şeydir. Bu çizgi üstündeki belli bir takım düğüm noktalarında, basit bir nicel artış ya da azalma, nitel bir sıçramaya yolaçar. Mesela, suyun ısıtılması ya da soğutulması durumunda, normal basınç altında düğüm noktaları olan kaynama ve donma noktaları, yeni bir kümelenme durumuna sıçramanın gerçekleştiği, dolayısıyla niceliğin niteliğe dönüştüğü noktalardır." (*Friedrich*

Engels, "Bay Eugen Dühring Bilimi Altüst Ediyor [Anti-Dühring]", s. 31.)

d) Metafiziğin tersine diyalektik, doğadaki herşeyin ve bütün görüngülerin özündeki iç çelişmelerden yola çıkar, çünkü bütün bunların olumlu ve olumsuz yanları, bir geçmişi ve bir geleceği, ölüp gitmekte olan ve gelişmekte olan yanları vardır. Diyalektik, bu karşıtlıkların mücadelesinin, eski ve yeni arasındaki mücadelenin, sönüp gidenle yeni ortaya çıkan, ölüp gidenle gelişen arasındaki mücadelenin, gelişme sürecinin iç muhtevasını, nicel değişikliklerin nitel değişikliklere dönüşmesinin iç muhtevasını oluşturduğunu ileri sürer.

Bu nedenle, diyalektik yöntem, alçaktan yükseğe doğru gelişme sürecinin, görüngülerin ahenkli olarak birbirini izlemesi biçiminde değil, şeylerin ve görüngülerin iç çelişmelerinin açığa çıkması, bu çelişmelere dayanan karşıt eğilimlerin "mücadelesi" biçiminde olduğunu kabul eder.

"Asıl anlamıyla diyalektik", diyor Lenin, "*bizzat şeylerin özündeki* çelişmelerin incelenmesidir." (*Lenin, Felsefi Mirasından, Viyana-Berlin 1932, s. 188.*)

Ve daha sonra:

"Gelişme, zıtların 'mücadelesi'dir." (*Lenin, Seçme Eserler, cilt 11, s. 81.*)

Marksist diyalektik yöntemin temel özellikleri kısaca bunlardır.

Diyalektik yöntemin önermelerinin toplumsal yaşamın, toplum tarihinin incelenmesine genişletilmesinin ne muazzam öneme sahip olduğunu, bu önermelerin toplum tarihine ve proletarya partisinin pratik çalışmalarına uygulanmasının ne muazzam öneme sahip olduğunu kavramak zor değildir.

Eğer dünyada tecrit edilmiş görüngü yoksa, bütün görüngüler birbirine bağlı ve birbirini koşullandırıyor, o halde tarihteki her toplumsal sistemin ve her toplumsal hareketin, tarihçilerin sık sık yaptığı gibi "ebedi adalet" ya da başka bir önyargı açısından değil, bilakis bu sistemi ya da toplumsal hareketi ortaya çıkararak ve onunla bağlı olan şartlar açısından değerlendirilmesi gerektiği açıktır.

Köleliğe dayalı toplum sistemi, modern koşullar altında bir anlamsızlık, doğaya aykırı bir budalalık olurdu. Fakat çözülen ilkel komünal sistem şartlarında, kölelik sistemi, ilkel komünal sisteme göre ileriye doğru bir adımı temsil ettiği için gayet anlaşılır ve doğal bir görüngüdür.

Rusya'da Çarlığın ve burjuva toplumunun varlığı koşulları altında, diyelim ki 1905 yılında burjuva-demokratik cumhuriyet talebi, gayet anlaşılır, doğru ve devrimci bir talepti, çünkü o sıralar bir burjuva cumhuriyet ileriye doğru bir adım anlamına geliyordu. Fakat SSCB'deki şimdiki koşullar altında bir burjuva-demokratik cumhuriyet talebi, anlamsız ve karşı-devrimci bir talep olur, çünkü Sovyet cumhuriyetine kıyasla bir burjuva cumhuriyeti geriye doğru bir adım olurdu. Herşey şartlara, zamana ve yere bağlıdır.

Toplumsal görüngüler böyle *tarihsel* bir yaklaşımla ele alınmazsa, tarih biliminin varlığı ve gelişmesinin imkansız olduğu açıktır, çünkü tarih bilimini bir rastlantılar karmaşasına ve bir saçma sapan yanlışlar yığına dönmekten koruyacak tek yaklaşım budur.

Ayrıca, dünya sürekli hareket ve gelişme halindeyse, eskinin sönüp gitmesi ve yeninin büyümesi bir gelişme yasasıysa, o zaman "değişmez" hiçbir toplumsal sistem, özel mülkiyet ve sömürünün hiçbir "ebedi ilkesi",

köylünün çiftlik sahibine, işçinin kapitaliste boyun eğmesine ilişkin hiçbir "ebedi fikir" olamaz.

Öyleyse, tıpkı bir zamanlar feodal sistemin yerine kapitalist sistemin geçmesi gibi, aynı şekilde kapitalist sistemin yerine de sosyalist sistem geçirilebilir.

Öyleyse, yönümüzü şu anda üstün gücü temsil etseler de artık gelişmeyen toplumsal tabakalara değil, şu anda üstün gücü temsil etmeseler de gelişen ve bir geleceği olan tabakalara çevirmeliyiz.

Geçen yüzyılın seksenli yıllarında, Marksistlerin Narodniklere karşı mücadelesi döneminde Rusya'da proletarya, nüfusun muazzam çoğunluğunu oluşturan bireysel köylülüğe kıyasla, nüfusun önemsiz bir azınlığını meydana getiriyordu. Fakat proletarya, sınıf olarak gelişiyor, sınıf olarak köylülükse çözülmüyordu. Ve tam da proletarya sınıf olarak geliştiği için, Marksistler yönlerini proletaryaya çevirdiler. Ve yanılmadılar da, çünkü bilindiği gibi proletarya zamanla, önemsiz bir güçten birinci derecede önem taşıyan tarihi ve siyasi bir güç haline geldi.

O halde politikada yanılmamak için, geriye değil ileriye dönük olmak gerekir.

Ayrıca, eğer yavaş nicel değişikliklerin hızlı ve ani nitel değişikliklere dönüşmesi bir gelişme yasağıysa, ezilen sınıfların yaptığı devrimlerin gayet doğal ve kaçınılmaz bir görüngü olduğu açıktır.

Öyleyse kapitalizmden sosyalizme geçiş ve işçi sınıfının kapitalist boyunduruktan kurtulması, yavaş değişiklikler, reformlar yoluyla değil, ancak ve yalnız, kapitalist sistemin nitel değişikliği yoluyla, devrim yoluyla gerçekleştirilebilir.

O halde politikada yanılmamak için, reformcu değil devrimci olmak gerekir.

Ayrıca, eğer gelişme, iç çelişmelerin açığa vurulması, karşıt güçlerin bu çelişmelerin temeli üzerinde, bu çelişmeleri aşmak üzere çatışmaları yoluyla ilerliyorsa, o zaman proletaryanın sınıf mücadelesinin gayet doğal ve kaçınılmaz bir görüngü olduğu açıktır.

Öyleyse kapitalist sistemin çelişkilerini örtmemeli, bilakis ortaya çıkarmalı ve çözüp ayırmalıyız; sınıf mücadelesinin önünü almamalı, bilakis onu sonuna kadar götürmeliyiz.

O halde politikada yanılmamak için, proletaryanın ve burjuvazinin çıkar birliği reformist politikası, "kapitalizmin sosyalizme gelişmesi" uzlaşıcı politikası değil, uzlaşmaz bir proleter sınıf politikası izlemek gerekir.

İşte toplumsal yaşama, toplum tarihine uygulanması içinde alındığında Marksist diyalektik yöntem budur.

Marksist felsefi materyalizme gelince, o özünde felsefi idealizme taban tabana zıttır.

2— **Marksist felsefi materyalizm** şu temel özelliklerle karakterize edilir:

a) Dünyayı "mutlak fikrin", "evrensel ruh"un, "binleş"in cisimleşmesi olarak kavrayan idealizmin tersine, Marx'ın felsefi materyalizmi, dünyanın nitelik itibarıyla maddi olduğu; dünyadaki çok çeşitli görüngülerin, hareket halindeki maddenin farklı biçimleri olduğu; diyalektik yöntemin ortaya koyduğu gibi, görüngülerin karşılıklı birbirine bağlılık ve karşılıklı koşullandırılmışlığının, hareket halindeki maddenin gelişme yasaları olduğu; dünyanın, maddenin gelişme yasalarına göre geliştiğini ve bir "evrensel ruh"a ihtiyacı

olmadığından yola çıkar.

"Ne var ki materyalist doğa görüşü, doğanın yabancı el değmemiş haliyle, olduğu gibi basit olarak kavranmasından başka birşey değildir..." (**Friedrich Engels**, "Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu", Ek, s. 60.)

"Dünya, bütünüyle, herhangi bir tanrı ya da insan tarafından yaratılmadı, fakat vardı, vardır ve daima yaşayan, düzenli bir biçimde gelişen ve ölen bir alev olarak kalacaktır" diyen eski filozof Heraklit'in materyalist görüşleriyle ilgili olarak Lenin şöyle diyor: "Diyalektik materyalizmin ilkelerinin çok iyi bir ifadesi." (**Lenin**, "Felsefi Mirasından", s. 276.)

b) Gerçekte sadece bilincimizin var olduğunu; maddi dünyanın, varlığın, doğanın sadece bilincimizde, duyularımızda, düşüncelerimizde ve algılarımızda var olduğunu ileri süren idealizmin tersine, Marksist felsefi materyalizm, maddenin, doğanın, varlığın bilincin dışında ve ondan bağımsız olarak var olan nesnel bir gerçeklik olduğu; maddenin birincil, asıl olduğunu, çünkü duyuların, düşüncelerin, bilincin kaynağı olduğu, bilincin ise ikincil, türevsel olduğu, çünkü onun maddenin bir yansıması, varlığın bir yansıması olduğu; düşüncenin, gelişmesinde yüksek bir mükemmellik derecesine erişen maddenin, yani beynin bir ürünü olduğu, beynin ise düşünme organı olduğu, bu nedenle, düşüncenin madde-den, büyük bir hataya düşmeden ayıramayacağından hareket eder.

"Tüm felsefenin en üst sorunu", der Engels, "düşüncenin varlıkla, zihnin doğayla ilişkisi sorunudur..." "Bu sorunun şöyle ya da böyle yanıtlanmasına göre, filozoflar iki büyük kampa ayrıldı. Zihnin doğa

karşısındaki asliyetini ileri sürenler... **idealizm** kampını oluşturdular. Doğayı aslı gören diğerleri, **materyalizmin** çeşitli okullarına sayılırlar. (**Friedrich Engels**, "Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu", s. 16-17.)

Devamla:

"Ait olduğumuz maddi, duyularla algılanabilir dünya, tek gerçekliktir... Bilincimiz ve düşüncemiz, ne kadar duyu üstü görünürse görünsün, maddi, vücuda ait bir organın, beynin ürünüdür... Madde zihnin ürünü değil, bilakis bizzat zihin, maddenin en üst ürünüdür." (*Aynı yerde s. 20.*)

Madde ve düşünce sorununa değinen Marx şöyle diyor:

"Düşünce, düşünen bir maddeden ayrılamaz. O [madde —ÇN] bütün değişikliklerin öznesidir." (Marx -Engels, Tüm Eserler, Birinci Bölüm, cilt 3, s. 305.)

Marksist felsefi materyalizmi karakterize ederken Lenin şöyle diyordu:

"Materyalizm, bilinçten, duyumdan, ... deneyimden bağımsız, nesnel gerçek varlığı (maddeyi) kabul eder. ...Bilinç ... ancak varlığın bir yansımasıdır, olsa olsa yaklaşık olarak doğru (ona uygun olan, ideal-kesin) bir resimdir." (**Lenin**, "Materyalizm ve Ampiriokritisizm", s. 340 [Türkçe baskı, İnter Yayınları, 2. cilt s. 180.])

Ve yine:

— "Madde, duyu organlarımızı etkileyerek duyum yaratan şeydir; madde bize duyumla verilen nesnel gerçekliktir... Madde, doğa, varlık, fiziki olan, birincildir; zihin, bilinç, duyum, ruh ise ikincildir." (*Aynı yerde, s. 140 ve 141 [Türkçe baskı, İnter Yayınları, 1. cilt s. 183-*

184].)

— "Dünya resmi, maddenin nasıl hareket ettiğini ve '**maddenin**' nasıl '**düşündüğünü**' gösteren bir resimdir." (Aynı yerde, s. 371 [Türkçe baskı, İnter Yayınları, 2. cilt s. 212-213.])

— "Beyin, düşünme organıdır." (Aynı yerde, s. 147 [Türkçe baskı, İnter Yayınları, 1. cilt s. 197.])

c) Dünyayı ve dünya yasalarını bilme imkanını yadsıyan, bilginin sağlamlığına inanmayan, nesnel doğru tanımayan ve dünyanın bilim tarafından asla bilinmeyecek "kendinden şeyler"le dolu olduğunu savunan idealizmin tersine, Marksist felsefi materyalizm, dünyanın ve dünya yasalarının tamamen bilinebilir olduğundan; doğa yasaları hakkında deneyimle, pratikle sınanmış bilginin, nesnel doğru değerinde sağlam bir bilgi olduğundan; dünyada bilinmeyecek hiçbir şey olmadığından, sadece şimdilik bilinmeyen, fakat bilimin ve pratiğin güçlerince ortaya çıkarılıp bilinebilecek şeyler olduğundan hareket eder.

Engels, dünyanın bilinemezliğini ve bilinmesi imkansız "kendinden şeyler" in varlığını ileri süren Kant'ın ve diğer idealistlerin tezini eleştirir ve bilginin sağlamlığına ilişkin ünlü materyalist tezi savunurken şöyle diyor:

"Bu ve tüm diğer felsefi hayallerin en çarpıcı çürütülmesi pratiktir, yani deneydir ve sanayidir. Eğer biz doğadaki bir süreci kendimiz yaparak, kendi şartlarından gidip onu oluşturarak ve üstelik kendi amaçlarımıza hizmet ettirerek o süreci kavrayışımızın doğruluğunu ispatlayabilirsek, Kant'ın ne idüğü belirsiz, 'kendinden şey' kavramı ortadan kalkar. Bitki ve hayvanların gövdelerinde üretilen kimyasal maddeler, organik kimya bu maddeleri birbiri ardına yapana kadar bu tür 'kendinden şey'

olarak kaldılar; fakat kimyanın gelişmesiyle bu maddeler 'kendinden şey' olmaktan çıkıp bizim için şey haline geldi. Örneğin, boya kökünden elde edilen alizarin (kökboya) için artık tarlada boya kökü yetiştirilmiyor, bilakis kömür katranından çok daha ucuz ve kolay şekilde çıkarılıyor. Kopernik'in güneş sistemi, üç yüz yıl süreyle bir hipotez olarak kaldı; doğru olmama ihtimali yüzde bir, binde bir, onbinde birdi, fakat yine de bir hipotezdi. Fakat bu sistemin ortaya koyduğu verilere dayanan Leverrier, sadece bilinmeyen bir gezegenin varolması gerektiğini keşfetmekle kalmayıp, bilakis bu gezegenin uzayda işgal etmesi gereken yeri de hesapladığında, ve daha sonra da Galilei bu gezegeni gerçekten bulduğunda, Kopernik'in sistemi ispatlanmış oldu." (**Friedrich Engels**, "**Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu**", s. 18.)

Bogdanov, Bazarov, Yuşkeviç'i ve Mach'ın diğer takipçilerini fideizmle (imanı bilime tercih eden gerici bir teori) suçlayan ve doğa yasaları hakkındaki bilimsel bilginin sağlam bilgi olduğu ve bilim yasalarının nesnel doğru olduğu şeklindeki ünlü materyalist tezi savunan Lenin şöyle diyor:

"Çağdaş fideizm*, bilimi kesinlikle reddetmez; sadece bilimin 'abartılı iddialarını', yani nesnel doğru olma iddiasını reddeder. Eğer (materyalistlerin düşündüğü gibi) nesnel doğru varsa, eğer sadece tek başına —dış dünyayı insan 'tecrübesi'nde yansıtan— doğabilimi bize nesnel doğruyu verebiliyorsa, bütün fideist teoriler tümüyle çürütülmüş olur." (**Lenin**, "**Materyalizm ve Ampirikritisizm**", s. 117 [Türkçe baskı, İnter Yayınları, 1. cilt s. 157.])

* Fideizm: Dinsel inancı doğruluğun sonul ölçütü haline getirerek yücelten ve dinsel doğruları bilme sürecinde usun rolünü en aza indirgeyen felsefe görüşü.

Marksist felsefi materyalizmin karakteristik özellikleri kısaca bunlardır.

Felsefi materyalizmin önermelerinin toplumsal yaşamın ve toplum tarihinin incelenmesine genişletilmesinin ne muazzam öneme sahip olduğu, bu önermelerin toplumun tarihine ve proletarya partisinin pratik çalışmalarına uygulanmasının ne kadar önemli olduğu kolayca anlaşılır.

Eğer doğa görüngülerinin bağıntısı ve karşılıklı koşullandırılmışlığı doğanın gelişme yasasıysa, bundan toplumsal yaşamdaki görüngülerin bağıntısının ve karşılıklı koşullandırılmışlığının da tesadüfi birşey değil, bilakis toplumun gelişme yasası olduğu sonucu çıkar.

Öyleyse toplumsal yaşam ve toplumun tarihi bir "tesadüfler" yığını olmaktan çıkar; çünkü toplum tarihi, toplumun yasaya uygun gelişmesi haline gelir ve toplum tarihinin incelenmesi bir bilime dönüşür.

Öyleyse proletarya partisinin pratik faaliyeti, "üstün kişiler" in iyiniyetine, "akıl" gerektirdiklerine, "evrensel ahlak değerleri" ne değil, toplumun gelişmesinin yasalarına, bu yasaların incelenmesine dayanmalıdır.

Ayrıca, dünya bilinebilirse ve doğanın gelişme yasaları hakkındaki bilgimiz, nesnel doğru değerinde sağlam bilgiyse, toplumsal yaşam ve toplumun gelişmesi de bilinebilir şeylerdir ve toplumun gelişme yasalarına ilişkin bilimsel sonuçlar, nesnel doğru değerinde sağlam verilerdir.

Öyleyse toplumsal yaşamın görüngülerinin bütün karmaşıklığına rağmen, toplum tarihinin bilimi, örneğin biyoloji kadar kesin bir bilim, toplumun gelişme yasalarından pratikte yararlanabilecek bir bilim olabilir.

Öyleyse proletarya partisi, pratik faaliyetinde kendine

tesadüfi saikleri değil, toplumun gelişme yasalarını, bu yasalardan çıkarılacak pratik sonuçları kılavuz edinmelidir.

Öyleyse sosyalizm, insanlık için daha iyi bir gelecek hayalinden, bilime dönüşür.

Öyleyse bilim ile pratik faaliyetin, teori ile pratiğin bağı, bunların birliği, proletarya partisinin yol gösterici yıldızı olmalıdır.

Ayrıca, eğer doğa, varlık, maddi dünya birincil, bilinç, düşünce ikincil ve türevsel ise; eğer maddi dünya insanların bilincinden bağımsız olarak var olan nesnel gerçekliği temsil ediyorsa ve bilinç bu nesnel gerçekliğin yansımaysa, toplumun maddi yaşamı ve varlığı da birincildir, aslıdır; manevi yaşamı ise ikincildir, türevseldir; toplumun maddi yaşamı insan iradesinden bağımsız olarak var olan nesnel bir gerçekliktir, toplumun manevi yaşamı ise bu nesnel gerçekliğin bir yansıması, varlığın bir yansımasıdır.

Öyleyse toplumun manevi yaşamının şekillenmesinin kaynağı, toplumsal düşüncelerin, toplumsal teorilerin, siyasi görüşlerin, siyasi kurumların kökeni, fikirlerin, teorilerin, görüşlerin, siyasi kurumların kendisinde değil, bu fikirlerin, teorilerin, görüşlerin vb. yansıması olduğu toplumun maddi yaşam koşullarında, toplumsal varlıkta aranmalıdır.

Öyleyse toplum tarihinin farklı dönemlerinde farklı toplumsal fikirler, teoriler, görüşler, siyasi kurumlar görülüyorsa; köleliğe dayalı toplum düzeninde belirli bazı toplumsal fikirler, teoriler, görüşler ve siyasi kurumlara rastlıyor, feodalizmde başkalarını, kapitalizmde de daha başkalarını görüyorsak, bu, fikirlerin, teorilerin, görüşlerin ve siyasi kurumların "doğası" veya

"özellikleri" ile değil, toplumsal gelişmenin farklı dönemlerinde toplumun maddi yaşam koşullarının farklı olması ile açıklanır.

Bir toplumun varlığı, toplumun maddi yaşam koşulları nasılsa, toplumdaki fikirler, teoriler, siyasi görüş ve kurumlar da öyle olur.

Bu bağtıntıda Marx şöyle diyor:

"İnsanların varlığını belirleyen şey bilinçleri değil, tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır." (*Karl Marx, Seçme Yazılar, cilt I, Moskova-Leningrad 1934, s. 359.*)

O halde politikada hata yapmamak, boş hayalciliğe kapılmamak için proletarya partisi, faaliyetinde soyut "insan aklının ilkeleri"nde değil, toplumsal gelişmenin tayin edici gücü olarak toplumun maddi yaşamının somut koşullarından; "büyük adamlar"ın iyiniyetinden değil, toplumun maddi yaşamının gelişmesinin gerçek ihtiyaçlarından yola çıkmalıdır.

Narodnikler, Anarşistler ve Sosyal-Devrimciler dahil ütopyacıların başarısızlığı, başka şeylerin yanısıra, toplumun gelişmesinde toplumun maddi yaşam koşullarının oynadığı birincil rolü kabul etmemeleri ve —idealizme batarak— pratik faaliyetlerini toplumun maddi yaşamının gelişmesinin ihtiyaçları temeli üzerine değil, bu ihtiyaçlardan bağımsız olarak ve bu ihtiyaçlara karşıt olarak toplumun gerçek yaşamından kopuk "ideal planlar" ve "herşeyi kapsayan projeler" temeli üzerine inşa etmeleriyle açıklanır.

Marksizm-Leninizmin gücü ve hayatıyeti, pratik faaliyetinde toplumun maddi yaşamının gelişmesinin ihtiyaçlarına dayanmasında, hiçbir zaman toplumun ger-

çek yaşamından kopmamasında yatar.

Ne var ki Marx'ın sözlerinden, toplumsal fikirlerin, teorilerin, siyasi görüş ve kurumların toplum yaşamında hiç önemi olmadığı, bunların toplumsal varlık, toplumun maddi yaşam koşullarının gelişmesi üzerinde etkide bulunmadığı sonucu çıkmaz. Burada ilkin, toplumsal fikirlerin, teorilerin, görüşlerin ve siyasi kurumların **köklerinden, ortaya çıkışlarından;** toplumun manevi yaşamının, maddi yaşam koşullarının bir yansıması olduğundan sözettik. Toplumsal fikirlerin, teorilerin, görüşlerin ve siyasi kurumların **önemine,** tarihteki **rollerine** gelince, tarihi materyalizm, bunların toplum yaşamındaki, toplum tarihindeki ağırlıklı rolünü önemini inkar etmek şöyle dursun, bilakis tam tersine öne çıkarır.

Farklı toplumsal fikirler ve teoriler vardır. Gününü doldurmuş toplumun sönüp giden güçlerinin çıkarlarına hizmet eden eski fikirler ve teoriler vardır. Bunların rolü, toplumun gelişmesine ve ilerlemesine ayak bağı olmaktır. Bir de, toplumun ilerici güçlerinin çıkarlarına hizmet eden yeni, ilerici fikirler ve teoriler vardır. Bunların önemi, toplumun gelişmesini, ilerlemesini kolaylaştırmalarında yatar; ve toplumun maddi yaşamının gelişmesinin ihtiyaçlarını doğru dile getirdikleri oranda bu fikirlerin önemi artar.

Yeni toplumsal fikirler ve teoriler, ancak toplumun maddi yaşamının gelişmesi, onun önüne yeni görevler koyduğunda ortaya çıkar. Ama bunlar ortaya çıktıktan sonra, toplumun maddi yaşamının gelişmesinin getirdiği görevlerin çözümünü kolaylaştıran, toplumun ilerlemesini kolaylaştıran son derece önemli bir güç haline gelirler. Yeni fikirlerin, yeni teorilerin, yeni siyasi görüşlerin ve yeni siyasi kurumların muazzam örgütleyici, harekete geçirici ve yeniden biçimlendirici rolü tam da burada

kendini gösterir. Yeni toplumsal fikirler ve teoriler aslında tam da, bunlar toplum için gerekli olduğu, bu fikirlerin örgütleyici, harekete geçirici ve yeniden biçimlendirici etkisi olmadan toplumun maddi yaşamını geliştirmenin olgunlaşmış görevlerini çözmek *imkansız* olduğu için ortaya çıkarlar. Toplumun maddi yaşamının gelişmesinin koyduğu yeni görevler temelinde ortaya çıkan yeni toplumsal fikir ve teoriler, kendilerine yol açarak kitlelerin malı olurlar, onları harekete geçirip, toplumun can çekişen güçlerine karşı örgütler ve böylece toplumun maddi yaşamının gelişmesini engelleyen bu güçlerin devril-mesini kolaylaştırırlar.

Böylece, toplumun maddi yaşamının, toplumsal varlığın gelişmesinin olgunlaşmış görevleri temelinde ortaya çıkan toplumsal fikirler, teoriler ve siyasi kurumlar, bizzat kendileri, toplumun maddi yaşamının gelişmesinin olgunlaşmış görevlerinin çözümünü sonuna kadar götürmek ve toplumun daha da gelişmesini mümkün kılmak için gerekli koşulları yaratarak, toplumsal varlık üzerinde, toplumun maddi yaşamı üzerinde etkide bulunurlar.

Bu bağtıda Marx şöyle diyor:

"Teori kitleleri bir kez sardı mı, maddi bir güç haline gelir." (*Marx-Engels, Tüm Eserler, Birinci Bölüm, cilt 1, ilk yarı cilt, s. 614.*)

O halde toplumun maddi yaşam koşullarını etkileyebilmek ve bu koşulların gelişmesini, ilerlemesini hızlandırabilmek için, proletarya partisi, toplumun maddi yaşamının gelişmesinin ihtiyaçlarını doğru olarak ifade eden ve bundan dolayı geniş halk kitlelerini harekete geçirebilecek, seferber edebilecek, onları gerici güçleri ezmeye ve toplumun ileri güçlerinin yolunu açmaya hazır

büyük bir proletarya partisi ordusu halinde örgütleyebilecek bir toplumsal teoriye, toplumsal fikre dayanmalıdır.

"Ekonomistler"ın ve Menşeviklerin başarısızlığı, diğer şeylerin yanısıra, ileri teori ve fikirlerin harekete geçirici, örgütleyici ve yeniden biçimlendirici rolünü kabul etmemeleri, ve —kaba materyalizme düşerek— bu etkilerinin rolünü hemen hemen sıfıra indirgemeleri; dolayısıyla Partiyi pasifliğe, bitkisel hayata mahkûm etmeleri ile açıklanır.

Marxizm-Leninizmin gücü ve hayatıyeti, toplumun maddi yaşamının gelişmesinin ihtiyaçlarını doğru olarak ifade eden ileri bir teoriye dayanmasında, teoriye layık olduğu önemi vermesinde ve onun harekete geçirici, örgütleyici ve yeniden biçimlendirici gücünden sonuna kadar yararlanmayı görev bilmesinde yatar.

Toplumsal varlıkla toplumsal bilinç arasındaki, toplumun maddi yaşamının gelişme şartlarıyla manevi yaşamının gelişme şartları arasındaki ilişki sorununu tarihi materyalizm böyle çözer.

3 — *Tarihi Materyalizm.*

fiimdi geriye şu soruyu aydınlatmak kalıyor: Son tahlilde toplumun görünüşünü, fikirlerini, görüşlerini ve siyasi kurumlarını vb. belirleyen "toplumun maddi yaşam koşulları", tarihi materyalizm açısından ne demektir?

Gerçekten de — nedir bu "toplumun maddi yaşam koşulları", onların karakteristik özellikleri nelerdir.

Hiç kuşkusuz "toplumun maddi yaşam koşulları" kavramı, herşeyden önce, toplumu çevreleyen doğayı,

coğrafi çevreyi içine alır; coğrafi çevre, toplumun maddi yaşamının vazgeçilmez ve değişmez koşullarından biridir ve elbette toplumun gelişmesini etkiler. Toplumun gelişmesinde coğrafi çevrenin rolü nedir? Coğrafi çevre, toplumun görüntüsünü, insanların toplumsal düzeninin karakterini, bir düzenden başkasına geçişi belirleyen baş faktör değil midir?

Tarihi materyalizm bu soruyu olumsuz yanıtlar.

Coğrafi çevre, tartışmasız toplumun gelişmesinin daimi ve zorunlu koşullarından biridir ve elbette toplumun gelişmesi üzerinde etkisini gösterir —toplumun gelişme seyrini hızlandırır veya yavaşlatır. Fakat onun etkisi *tain edici* değildir, çünkü toplumun değişmesi ve gelişmesi, coğrafi çevrenin değişme ve gelişmesiyle kıyaslanamayacak bir hızda olmaktadır. Sadece üç bin yıllık bir süre içinde Avrupa'da birbiri ardına üç ayrı toplumsal sistem gelip geçmiştir: ilkel komünal sistem, köleciliğe dayalı toplum sistemi ve feodal sistem, ve Avrupa'nın doğusunda, SSCB'de ise hatta dört toplumsal sistem gelip geçmiştir. Oysa bu sürede, Avrupa'daki coğrafi şartlar ya hiç değişmemiştir, ya da coğrafya onları gözönüne almayacak kadar küçük değişiklikler olmuştur. Bu anlaşılırdır da. Coğrafi çevrede az biraz önemli değişiklikler olması için milyonlarca yıl gerekir, oysa insanların toplum sistemlerinde çok önemli bir değişiklik için bile birkaç yüz veya birkaç bin yıl yeter.

Ama bundan şu sonuç çıkar ki, coğrafi çevre, toplumun gelişmesinin baş nedeni, *tain edici* nedeni olamaz, çünkü onbinlerce yıl boyunca nerdeyse hiç değişmeden kalan birşey, birkaç yüzyılda köklü değişikliklere uğrayan birşeyin gelişmesinin baş nedeni olamaz.

Ayrıca, hiç kuşkusuz, nüfus artışı ve şu ya da bu derecede nüfus yoğunluğu da "toplumun maddi yaşam koşulları" kavramı içine girer, çünkü insanlar, toplumun maddi yaşam koşullarının zorunlu bir unsurudur, ve belli asgari sayıda insan olmadan, toplumun maddi yaşamı olamaz. İnsanların toplum sisteminin karakterini belirleyen baş faktör nüfus artışı değil midir?

Tarihi materyalizm bu soruyu da olumsuz yanıtlar.

Elbette nüfus artışı toplumun gelişmesini etkiler, gelişmeyi kolaylaştırır veya yavaşlatır, ama nüfus artışı, toplumun gelişmesinin baş faktörü olamaz, toplumun gelişmesine etkisi *tain edici* olamaz, çünkü tek başına nüfus artışı, belli bir toplum sisteminin yerine niçin tam da şu şekilde bir yeni sistemin geçtiğini ve herhangi bir başkasının geçmediğini, ilkel komünal toplumun yerine niçin tam da köleciliğin, köleciliğin yerine feodal düzenin ve feodal düzenin yerine burjuva düzeninin geçtiğini açıklamak için anahtar vermez.

Eğer nüfus artışı, toplumsal gelişmenin tain edici gücü olsaydı, daha fazla nüfus yoğunluğu, zorunlu olarak, buna uygun olan daha yüksek bir toplum düzeni tipinin ortaya çıkmasına sebep olurdu. Ama gerçekte durum bu değildir. Çin'deki nüfus yoğunluğu, ABD'dekinin dört katıdır, ama ABD, toplumsal gelişmede Çin'den daha yüksek bir aşamadır, çünkü Çin'de hâlâ yarı-feodal bir düzen hüküm sürmesine karşılık, ABD çoktan kapitalist gelişmenin en üst aşamasına varmıştır. Belçika'da nüfus yoğunluğu ABD'ninkinin 19 katı, SSCB'ninkinin 26 katıdır, ama ABD toplumsal gelişmede Belçika'dan ileridedir, SSCB'den ise Belçika tüm bir tarihi dönem boyu geri kalmıştır, çünkü Belçika'da kapitalist düzen hüküm sürmesine karşılık SSCB kapitalizmi yıkmış ve sosyalist toplum düzenini kurmuştur.

Ama bundan şu sonuç çıkar ki, nüfus artışı, toplumun gelişmesinde toplum düzeninin karakterini, toplumun görünümünü *tayin eden* baş faktör değildir ve olamaz.

a) O halde, toplumun maddi yaşam koşulları sistemi içinde, toplumun görünümünü, toplumsal düzeninin karakterini, toplumun bir sistemden diğerine gelişmesini tayin eden baş faktör nedir?

Tarihi materyalizme göre bu faktör, insanın varlığı için gerekli *geçim kaynaklarını sağlama tarzı*, toplumun yaşayıp gelişebilmesi için zorunlu olan *maddi değerlerin* — yiyecek, giyecek, ayakkabı, konut, yakacak, üretim aletleri vb. — *üretim tarzıdır*.

Yaşamak için, yiyecek, giyecek, ayakkabı, barınak, yakacak vb. gereklidir; bu maddi değerlere sahip olmak için bunları üretmek gerekir; ve bunları üretmek için de insanların, onların yardımıyla yiyecek, giyecek, ayakkabı, barınak, yakacak vb. gibi şeyler ürettikleri üretim aletlerine sahip olması gerekir; insanların bu aletleri üretebilmeleri ve kullanabilmeleri gerekir.

Onların yardımıyla maddi değerlerin üretildiği *üretim aletleri*, bu üretim aletlerini işleten ve belli bir *üretim tecrübesi* ile *iş becerisi* sayesinde maddi değerler üretimini gerçekleştiren *insanlar* — tüm bu unsurlar, hep birlikte toplumun *üretici güçlerini* meydana getirirler.

Fakat üretici güçler, üretimin, üretim tarzının sadece bir yanını; insanın maddi değerlerin üretimi için yararlandığı nesnelere ve doğa güçleri ile olan ilişkisini ifade eden yanını oluşturur. Üretimin, üretim tarzının diğer yanını, insanların üretim süreci içindeki karşılıklı ilişkileri, insanların *üretim ilişkileri* oluşturur. İnsanlar doğayla mücadele ederler ve maddi değerler üretmek için doğadan, birbirinden tecrit olmuş, birbirinden kopuk tekil

varlıklar olarak değil, birlikte, gruplar halinde, toplum halinde yararlanırlar. Bundan dolayı üretim, her zaman ve her şart altında toplumsal bir üretimdir. Maddi değerlerin üretim sürecinde insanlar, üretim içinde birbirleri ile şu ya da bu karşılıklı ilişki, şu ya da bu üretim ilişkisi içine girerler. Bu ilişkiler, sömürüden özgür insanlar arasında işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma ilişkileri olabilir; haki-miyet ve boyun eğme ilişkileri olabilir; veya nihayet bir üretim ilişkisi biçiminden diğerine geçiş ilişkileri olabilir. Fakat üretim ilişkileri hangi karakterde olursa olsun, — daima ve bütün toplum düzenlerinde — bu ilişkiler, üretimin, toplumun üretici güçleri kadar zorunlu bir unsurdur.

"Üretimde", der Marx, "insanlar sadece doğa üzerinde değil, birbirleri üzerinde de etkide bulunurlar. Ancak belli bir tarzda işbirliği yaparak ve faaliyetlerini karşılıklı mücadele ederek üretimde bulunurlar. Üretmek için, birbirleriyle belirli ilişkiler ve bağıntılar içine girerler ve doğayı etkilemeleri, yani üretim, ancak bu toplumsal ilişkiler ve bağıntılar içinde gerçekleşir." (*Karl Marx, Seçme Yazılar, cilt I, s. 261.*)

Dolayısıyla üretim, üretim tarzı, hem toplumun üretici güçlerini, hem de insanların üretim ilişkilerini kapsar, o bunların, maddi değerlerin üretim süreci içindeki birliğinin cisimleşmesidir.

b) Üretimin *birinci özelliği*, hiçbir zaman bir noktada uzun süre kalmaması, bilakis hep değişme ve gelişme halinde olmasıdır, ve ayrıca, üretim tarzındaki değişmeler, kaçınılmaz olarak bütün toplumsal sistemde, toplumsal fikirlerde, siyasi görüşlerde ve siyasi kurumlarda da değişiklikleri gerektirir; bütün toplumsal ve siyasi düzenin altüst olmasına yol açar. İnsanlar farklı gelişme

aşamalarında farklı üretim tarzlarından yararlanırlar, veya daha kabaca söylersek, farklı bir yaşam tarzı sürdürürler. İkel komünal toplumda bir üretim vardır, kölecilikte bir başka üretim tarzı vardır, feodalizmde de daha başka bir üretim tarzı vardır vs. vb. Ve buna uygun olarak, insanların toplumsal sistemi, manevi yaşamı, görüşleri ve siyasi kurumları da farklıdır.

Bir toplumun üretim tarzı nasılsa, toplumun kendisi, fikirleri ve teorileri, siyasi görüş ve kurumları da esas itibarıyla öyledir.

Veya daha kabaca söylersek: insanın yaşam tarzı nasılsa, düşünme tarzı da öyledir.

Bu demektir ki, toplumun gelişme tarihi, herşeyden önce, üretimin gelişmesinin tarihidir; yüzyılların seyri içinde birbirini izleyen üretim tarzlarının tarihidir, üretici güçlerin ve insanların üretim ilişkilerinin gelişim tarihidir.

Öyleyse toplumsal gelişme tarihi, aynı zamanda maddi değerleri üretenlerin tarihidir; üretim sürecinin baş faktörü olan ve toplumun varlığı için gerekli maddi değerlerin üretimini sağlayan emekçi kitlelerin tarihidir.

Öyleyse tarih bilimi, eğer gerçek bir bilim olacaksa, toplumun gelişim tarihini artık kral ve generallerin hareketlerine, devletlerin "fatih"lerinin ve "hükümdar"larının davranışlarına indirgememeli, bilakis herşeyden önce, maddi değerleri üretenlerin, emekçi kitlelerin tarihiyle, halkların tarihiyle ilgilenmelidir.

Öyleyse toplum tarihinin yasalarını incelemede ipucu, insanların zihinlerinde, toplumun görüşlerinde ve fikirlerinde değil, her verili tarihi dönemde toplumun uyguladığı üretim tarzında, toplumun iktisadi yaşamında

aranmalıdır.

Öyleyse tarih biliminin en birinci görevi, üretim yasalarını, üretici güçlerle üretim ilişkilerinin gelişim yasalarını ve toplumun iktisadi gelişim yasalarını incelemek ve meydana çıkarmaktır.

Öyleyse proletarya partisi, eğer gerçek bir parti olacaksa, herşeyden önce üretimin gelişme yasalarının, toplumun iktisadi gelişme yasalarının bilgisini kazanmalıdır.

O halde politikada hataya düşmemek için proletarya partisi, hem programını hazırlarken hem de pratik faaliyetlerinde, herşeyden önce üretimin gelişme yasalarından, toplumun iktisadi gelişme yasalarından hareket etmelidir.

c) **Üretimin ikinci özelliği**, üretimdeki değişmelerin ve üretimin gelişmesinin, her zaman, üretici güçlerin; bunlar içinde de en başta üretim aletlerinin değişmesi ve gelişmesi ile başlamasıdır. Demek oluyor ki, üretici güçler, üretimin en devingen ve en devrimci ögesidirler. İlk önce toplumun üretici güçleri değişikliğe uğrar ve gelişir; sonra bu **değişikliklere bağlı ve bunlarla uyum içinde**, insanlar arasındaki üretim ilişkileri, insanların ekonomik ilişkileri değişir. Bununla birlikte, bu demek değildir ki, üretim ilişkileri üretici güçlerin gelişmesi üzerinde etkili olmaz, ve üretici güçler, üretim ilişkilerine bağlı değildir. Üretici güçlerin gelişmesine bağlı olan üretim ilişkilerinin kendileri de, üretici güçlerin gelişmesi üzerinde etki yaparlar, bu gelişmeyi hızlandırır ya da yavaşlatırlar. Ayrıca, şunu da belirtmek önemlidir ki, üretim ilişkileri, uzun süre, üretici güçlerdeki büyümenin gerisinde kalmaz, ve uzun zaman bu büyüme ile çelişme durumunda bulunamazlar, çünkü ancak üretim ilişkileri, üretici güçlerin niteliğine ve durumuna uygun düştüğü ve

onların özgür gelişmesine elverişli bir ortam yarattığı zaman, üretici güçler alabildiğine gelişebilirler. Bu yüzden, üretim ilişkileri üretici güçlerin gelişmesine göre ne kadar gecikmiş olurlarsa olsunlar, er ya da geç, sonunda üretici güçlerin gelişme düzeyine, üretici güçlerin niteliğine uygun bir duruma gelmek zorundadırlar — ve gerçekte yaptıkları da budur. Tersî durumda üretici güçler ile üretim ilişkilerinin üretim sistemi içindeki birliği temelinden sarsılır, tehlikeye düşer, üretimin tümünde bir kopma meydana gelir, bir üretim bunalımı olur, üretici güçler tahribe uğrar.

Kapitalist ülkelerde — üretim araçlarının kapitalist özel mülkiyetinin, üretim sürecinin toplumsal niteliği ile, ve üretici güçlerin niteliği ile açıkça uyumsuzluk halinde bulunduğu bu ülkelerde— ekonomik bunalımlar, üretim ilişkileri ile üretici güçlerin niteliği arasındaki uyumsuzluğun bir örneği, üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki çatışmanın bir örneğidirler. Üretici güçlerin tahribine varan ekonomik bunalımlar, bu uyuşmazlığın sonucudurlar; ayrıca, bu uyuşmazlığın kendisi de, halen mevcut üretim ilişkilerini yıkacak, ve üretici güçlerin niteliğine uygun yeni ilişkileri yaratacak olan toplumsal devrimin ekonomik temelidir.

Buna karşılık, üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti ile üretim sürecinin toplumsal niteliğinin tam bir uyuşma halinde olduğu, bu yüzden ne ekonomik bunalımlar, ne üretici güçlerin tahribi gibi bir durumun bulunmadığı SSCB'deki sosyalist ekonomi, üretim ilişkileri ile üretici güçlerin niteliği arasındaki tam uyumun bir örneğidir.

Dolayısıyla, üretici güçler, üretimin, yalnızca en devingen ve en devrimci ögesi olmakla kalmazlar. Aynı zamanda, üretimin gelişmesini belirleyen ögedir.

Üretici güçler nasılsa, üretim ilişkileri de ona göre olmalıdır.

Nasıl üretici güçlerin durumu, insanların kendileri için gerekli maddî değerleri hangi üretim aletleri ile ürettiklerini gösterirse, üretim ilişkilerinin durumu da **üretim araçlarının** (toprak, ormanlar, sular, yeraltı zenginlikleri, hammaddeler, üretim aletleri, işletme binaları, taşıma ve ulaşım ve iletişim araçlarının) kimin elinde bulunduğunu, onlara kimin sahip olduğunu, üretim araçlarının kimin emrinde bulunduğunu, tüm toplumun emrinde mi, yoksa bunları başka bireyleri, grupları ya da sınıfları sömürmek için kullanan tek tek bireylerin, grupların ya da sınıfların emrinde mi olduğunu gösterir.

İşte üretici güçlerin en eski zamanlardan günümüze kadarki gelişmesinin şematik bir tablosu; kaba taştan yapılma aletlerden yay ve oka geçiş, sonra avcılıktan hayvanların evcilleştirilmesine ve ilkel hayvan yetiştiriciliğine geçiş; taştan yapılma aletlerden madeni aletlere (demir balta ve demir uçlu karasabana) geçiş, daha sonra bitkilerin yetiştirilmesine, tarıma geçiş; malzemelerin işlenmesi için madeni aletlerde yeni geliştirmeler, demirci körüğünün ve çömlekçiliğin ortaya çıkması, buna uygun zanaatların gelişmesi, zanaatların tarımdan ayrılması, bağımsız zanaatların gelişmesi ve sonra manifaktürün gelişmesi; zanaatçı üretim aletlerinden makineye geçiş, zanaatçı ve manifaktürcü üretimin makineleşmiş sanayie dönüşmesi; makineler sistemine geçiş ve modern makineleşmiş büyük sanayiye ortaya çıkışı; insanlık tarihi boyunca toplumun üretici güçlerinin gelişmesinin çok eksik, ama genel bir tablosudur bu. Ve kendiliğinden anlaşılır ki, üretim aletlerinin gelişmesi ve yetkinleşmesi üretimle ilişkisi olan insanların işidir, yoksa insanlardan bağımsız olarak

olmamıştır. O halde, üretim aletleri değişir ve gelişirken, aynı zamanda insanlar da —üretici güçlerin en önemli ögesi de— değişir ve gelişir; onların üretim deneyimi, iş alışkanlıkları, üretim araçlarını kullanma yetenekleri de değişmiş ve gelişmiştir.

İşte tarih boyunca toplumun üretici güçlerindeki bu değişimlere ve bu gelişmeye uygun olarak insanlar arasındaki üretim ilişkileri de, onların ekonomik ilişkileri de değişmiş ve gelişmiştir.

Tarih, beş *temel* üretim ilişkisi *tipi* tanır: ilkel komün, kölelik, feodalizm, kapitalizm ve sosyalizmin üretim ilişkileri.

İlkel komün düzeninde, üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti, üretim ilişkilerinin temelini oluşturur. Bu da, öz olarak, bu dönemdeki üretici güçlerin niteliğine uygun düşer, onun karşılığıdır. Taş aletler, keza daha sonra ortaya çıkan yay ve oklar da insanlara, doğa güçlerine ve av hayvanlarına karşı tek başlarına savaşmak olanağını vermiyordu. İnsanlar, açlıktan ölmek ya da yırtıcı hayvanlara ve komşu kabilelere yem olmak istemedikleri takdirde, ormandan meyve toplamak için, balık avlamak için, herhangi bir barınak yapmak için ortaklaşa çalışmak zorunda idiler. Ortaklaşa çalışma, üretim araçlarının ve aynı şekilde ürünlerin ortak mülkiyetine yolaçıyordu. Bu düzende, aynı zamanda, av hayvanlarına karşı savunma silahı olarak birkaç üretim aletinin bireysel mülkiyeti dışında, henüz, özel mülkiyet kavramı yoktur. Bu düzende, ne sömürü, ne de sınıflar vardır.

Köleliğe dayalı toplum düzeninde, köle sahibinin üretim araçları üzerindeki ve aynı şekilde çalışanlar —yani bir sürü hayvanı gibi satın alabildiği, satabildiği ve öldürebildiği köleler— üzerindeki mülkiyeti, üretim

ilişkilerinin temelini oluşturur. Bu üretim ilişkileri, özünde, o dönemdeki üretici güçlerin durumuna uygun düşer. İnsanlar, taş aletler yerine, şimdi artık madeni aletlerden yararlanabilmektedirler; ilkel ve yoksul bir avlanmadan ibaret olan, hayvan yetiştirmeyi ve tarımı bilmeyen bir ekonomi yerine, hayvan yetiştiriciliğinin, tarımın, zanaatların, üretimin çeşitli dalları arasındaki iş bölümünün ortaya çıktığı görülür; bireyler ve gruplar arasında ürünleri değiş-tokuş etme olanağının, zenginliğin birkaç kişinin elinde birikmesi, üretim araçlarının bir azınlığın elinde gerçekten birikmesi olanağının, çoğunluğun azınlığa boyun eğmesi ve insanların çoğunluğunun köle haline gelmesi olanağının belirdiği görülür. Burada artık toplumun tüm üyelerinin, üretim sürecinde ortaklaşa ve özgürce çalışması yoktur; burada egemen olan, aylak efendiler tarafından sömürülen kölelerin zorla çalıştırılmasıdır. Onun için, artık üretim araçlarının da, ürünlerin de, ortak mülkiyeti yoktur. Ortak mülkiyetin yerini özel mülkiyet almıştır. Burada köle sahibi, ilk ve mutlak mülk sahibi olarak ortaya çıkmaktadır.

Zenginler ve yoksullar, sömürenler ve sömürülenler, tüm haklara sahip olanlar ve hiçbir hakkı olmayanlar, bunlar arasındaki çetin bir sınıf mücadelesi: işte köleliğe dayalı toplum düzeninin tablosu budur.

Feodal düzende, üretim ilişkilerinin temelini oluşturan, feodal beyin üretim araçları üzerindeki mülkiyeti, ve üretici üzerindeki —yani feodal beyin artık öldüremediği, ama [tasarrufunda bulundurduğu toprağıyla birlikte] satın alabildiği ve satabildiği serf üzerindeki— sınırlı mülkiyetidir. Feodal mülkiyet ile köylünün ve zanaatçının üretim araçları üzerindeki ve kişisel emeği üzerine kurulu kendi özel ekonomisi üzerindeki bireysel

mülkiyeti birarada bulunur. Bu üretim ilişkileri, esas olarak, üretici güçlerin bu dönemdeki durumuna uygun düşer. Dökmeciliğin ve demir işlemeciliğinin daha gelişmesi, saban ve dokuma tezgâhı kullanımının yaygınlaşması, tarımın, bahçıvanlığın, bağcılığın, zeytinyağı elde ediminin sürekli gelişmesi; zanaat atölyeleri, yanında manifaktürlerin de ortaya çıkması: işte üretici güçlerin durumunun ayırdedici çizgileri bunlardır.

Yeni üretici güçler, emekçinin, üretimde belli bir girişkenliği olmasını, işine ilgi duymasını, yapıtına bir beğeni katmasını gerektiriyor. Bu yüzden feodal bey, işine ilgi duymayan ve kesin olarak girişkenlikten yoksun köleden vazgeçerek, kendi özel işletmesine ve kendi üretim aletlerine sahip olan, ektiği toprak ve kaldırdığı mahsul üzerinden feodale aynı olarak ödemekle yükümlü olduğu vergiyi ödemek için, zorunlu olarak, işe bir miktar ilgi duyan serfle iş görmeyi yeğ tutuyor.

Burada, özel mülkiyet evrimini sürdürür. Sömürü hemen hemen kölelik düzenindeki kadar katıdır; belli belirsiz yumuşamıştır. Sömürenlerle sömürülenler arasındaki sınıf mücadelesi, feodal düzenin temel çizgisidir.

Kapitalist toplum düzeninde üretim araçlarının kapitalist mülkiyeti, üretim ilişkilerinin temelini oluşturur: üreticiler, ücretli işçiler mülk değildir artık; kapitalist, üreticileri, yani ücretli işçileri ne öldürebilir, ne de satabilir, çünkü onlar her türlü kişisel bağımlılıklardan kurtulmuşlardır; ama üretim araçlarından yoksundurlar ve açlıktan ölmek için iş güçlerini kapitaliste satmak ve sömürünün boyunduruğuna katlanmak zorundadırlar. Üretim araçlarının kapitalist mülkiyeti yanında, ilk zamanlarda geniş ölçüde yaygın olan, toprak köleliğinden kurtulmuş köylü ve zanaatçıların, üretim araçları

üzerindeki, kişisel emeğe dayanan özel mülkiyeti de vardır. Zanaatçı atölyeleri ve manifaktürler, yerlerini, makinelerle donatılmış büyük fabrika ve işletmelere bırakmıştır. Köylülerin ilkel aletleri ile işlenmekte olan senyör arazileri, yerlerini, tarım bilimine dayanarak işletilen ve tarımsal makinelerle donatılmış güçlü kapitalist işletmelere bırakmıştır.

Yeni üretici güçler, emekçilerden, bilisiz ve korkutulmuş serflerden daha kültürlü ve daha kavrayışlı olmalarını ister; onlar makineyi kavrayabilecek ve onu gerektiği gibi kullanabilecek yetenekte olmalıdır. Onun için kapitalistler, feodal bağlarından kurtulmuş, makineleri uygun bir biçimde kullanabilecek kadar kültürlü ücretli işçilerle iş görmeyi yeğ tutarlar.

Ama, üretici güçleri çok büyük ölçülerde geliştirmiş olması yüzünden, kapitalizm, kendisinin de çözemeyeceği çelişiklere gömülmüştür. Kapitalizm gitgide daha büyük miktarlarda meta üreterek, ve bu metaların fiyatını düşürerek, rekabeti ağırlaştırır, küçük ve orta özel mülk sahibi yığınını yıkıma uğratar, onları proleter durumuna düşürür, satın alma güçlerini azaltır; bunun sonucu olarak, üretilmiş metaların sürümü olanaksızlaşır. Kapitalizm, üretimi genişleterek, ve kocaman fabrika ve işletmelerde milyonlarca işçiyi biraraya toplayarak, üretim sürecine toplumsal bir nitelik kazandırır ve bununla da kendi kuyusunu kendisi kazar: çünkü üretimin toplumsal niteliği, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetini gerektirir; oysa üretim araçları mülkiyeti, özel, kapitalist, üretim sürecinin toplumsal niteliğiyle bağdaşmaz bir mülkiyet olarak kalır.

İşte dönem dönem patlak veren aşırı üretim bunalımları sırasında kendini gösteren şey, üretici güçlerin niteliği ile üretim ilişkileri arasındaki bu uzlaştırılmaz zıtlıklardır; kapitalistler, gene kendilerinin

sorumlu oldukları, yığınların yıkıma uğraması yüzünden, metanın karşılığını ödeyebilecek alıcı bulamayınca, zahireyi yakmak, üretilmiş metaları yoketmek, üretimi durdurmak, üretici güçleri tahrip etmek zorunda kalırlar ve bir yanda milyonlarca insan, meta eksikliği yüzünden değil, tersine fazla meta üretildiği için işsizlik ve açlıktan acı çeker.

Bu demektir ki, kapitalist üretim ilişkileri, artık toplumun üretici güçlerine uygun düşmüyorlar, ve onlarla çözülmöz zıtlıklar içine girmiş bulunuyorlar.

Bu demektir ki, kapitalizm, üretim araçlarının bugünkü kapitalist mülkiyeti yerine sosyalist mülkiyeti koyacak bir devrime gebeedir.

Bu demektir ki, sömürenler ile sömürülenler arasında en keskin bir sınıf mücadelesi, kapitalist düzenin temel özelliğidir.

Bugün için yalnız SSCB'de gerçekleşmiş bulunan sosyalist toplum düzeninde, üretim ilişkilerinin temelini oluşturan, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetidir. Burada artık ne sömüren, ne de sömürülen vardır. Ürünler, verilen emeğe göre ve "Çalışmayan yemez" ilkesi gözönünde tutularak üleştirilir. Üretim süreci içinde insanlar arasındaki ilişkiler, sömürüden kurtulmuş çalışanların kardeşçe birliği ve sosyalist yardımlaşma ilişkileridir. Üretim ilişkileri, üretici güçlerin durumuna tamamıyla uygundur, çünkü üretim sürecinin toplumsal niteliği, o üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti ile desteklenmiştir.

SSCB'de, sosyalist mülkiyetin, dönem dönem gelen aşırı üretim bunalımlarından ve ona bağlı her türlü saçmalıklardan habersiz olmasını sağlayan da bu uygunluktur.

* "İş aletleri"nden Marx, esas olarak üretim aletlerini anlar. —Red.

Bu yüzdendir ki, burada, üretici güçler hızlı bir tempoyla gelişirler, çünkü üretici güçlere uygun olan üretim ilişkileri, bu gelişmeyi alabildiğine özgür kılarlar.

İnsanlık tarihi boyunca insanların üretim ilişkilerinin gelişmesinin tablosu budur.

Üretim ilişkilerindeki gelişmenin, toplumun üretici güçlerinin ve öncelikle üretim aletlerinin gelişmesine bağımlılığı böyledir ve bu bağımlılık sonucu, üretici güçlerdeki değişme ve gelişmeler, eninde sonunda üretim ilişkilerinde de değişikliklere ve gelişmelere yol açar.

"İş aletlerinin* kullanımı ve yapımı", der Marx, "rüşeym halinde bazı hayvan türlerinde var olmasına rağmen, özellikle insanın iş sürecini karakterize eder ve Franklin bundan dolayı insanı....alet yapan hayvan olarak tanımlar. Kemik fosilleri, nesli tükenmiş hayvan türlerinin tespit edilmesi için ne kadar önemliyse, günü geçmiş iş aletlerinin kalıntıları da, toplumun artık yok olmuş iktisadi biçimlerini ortaya çıkarmak için o kadar önemlidir. İktisadi çağları ayırt eden, ne yapıldığı değil, nasıl yapıldığı ve yapılarındaki hangi aletlerin kullanıldığıdır. İş aletleri, sadece insan emeğinin ulaştığı gelişme seviyesinin bir ölçütü değil, aynı zamanda hangi toplumsal koşullar içinde çalışıldığının da göstergesidir." (*Karl Marx, "Kapital" cilt I, Moskova-Leningrad 1932, s. 187-188.*)

Ve yine:

— "Sosyal ilişkiler, üretici güçlere sıkı sıkıya bağlıdır. İnsanlar yeni üretici güçler elde ettikçe, üretim tarzını da değiştirirler; ve üretim tarzını, geçimlerini kazanma tarzını değiştirmekle, tüm toplumsal ilişkilerini de değiştirirler. El tezgâhı, feodal ağalı bir toplumu, buhar tezgâhı ise sanayi kapitalisti bulunan bir toplumu verir."

(*Karl Marx, "Felsefenin Sefaleti", Moskova 1939, s. 71.*)

— "Üretici güçlerin büyümesi, toplumsal ilişkilerin yıkılması, fikirlerin oluşumu sürekli hareketinin ta ortasında yaşıyoruz; hareketsiz olan sadece, hareket soyutlamasıdır." (*Aynı yerde, s. 93.*)

"Komünist Partisi Manifestosu"nda formüle edildiği haliyle tarihi materyalizmi karakterize ederken Engels şöyle der:

"İktisadi üretim ve ondan zorunlu olarak çıkan, her tarihi çağın toplumsal yapısı, bu çağın siyasi ve düşünsel tarihinin temelini teşkil eder; dolayısıyla (toprak üzerindeki ilkel komünal mülkiyetin çözülmesinden bu yana) tüm tarih, sınıf mücadelelerinin, toplumsal evrimin değişik aşamalarındaki sömürenle sömürülen, ezenle ezilen sınıflar arasındaki mücadelelerin tarihidir; ama bu mücadele şimdi öyle bir aşamaya erişmiştir ki, ezilen ve sömürülen sınıf (proletarya), aynı zamanda tüm toplumu sömürü, baskı ve sınıf mücadelesinden ebediyen kurtarmadıkça, kendini ezen ve sömüren sınıftan (burjuvazi) kurtaramaz..." (*Engels, "Manifesto"nun 1883 Almanca baskısına önsöz.*)

d) Üretimin **üçüncü özelliği**, yeni üretici güçlerin ve onlara tekabül eden üretim ilişkilerinin, eski toplum düzeninden kopuk bir şekilde, eski düzenin yok olmasından sonra değil, eski düzenin bağrında; insanların kasıtlı ve bilinçli faaliyeti sonucu olarak değil, kendiliğinden, bilinçsizce ve insan iradesinden bağımsız olarak ortaya çıkmasıdır. Kendiliğinden ve insan iradesinden bağımsız oluşunun iki nedeni vardır:

Birincisi, insanların şu ya da bu üretim tarzını seçmede özgür olmamalarıdır, çünkü yaşama giren her yeni kuşak, kendinden önceki kuşakların emeği sonucu

yaratılmış olan üretici güçleri ve üretim ilişkilerini hazır bulur, bu nedenle, maddi değer üretebilmek için, ilk başta, üretim alanında hazır bulduğu herşeyi devralmak ve kendini bu üretici güçlere ve üretim ilişkilerine uydurmak zorunda kalır.

İkincisi, insanlar şu ya da bu üretim aletini, üretici güçlerin şu ya da bu unsurunu iyileştirirken, bu iyileştirmelerin hangi **toplumsal** sonuçlara yolaçacağına bilincinde değillerdir, bunu anlamazlar ve durup düşünmezler, sadece günlük çıkarlarını, işi hafifletmeyi ve kendisi için dolaysız, elle tutulur birtakım yararlar sağlamayı düşünürler.

İlkel komünal toplumun bazı üyeleri yavaş yavaş ve el yordamıyla taş alet kullanımından demir alet kullanımına geçtikleri zaman, elbetteki bu yeniliğin hangi **toplumsal** sonuçlara yolaçacağını bilmiyorlardı ve bunu durup düşünmemişlerdi; madeni aletlere geçişin üretimde bir devrim anlamına geldiğini, sonunda kölelik sistemine yol açacağını anlamamışlardı, bunun bilincinde değillerdi — sadece işi hafifletmek ve en yakın, elle tutulur yarar sağlamak istiyorlardı, bilinçli faaliyetleri, günlük kişisel çıkarların dar çerçevesiyle sınırlıydı.

Feodal sistem döneminde Avrupa'nın genç burjuvazisi, küçük lonca atölyelerinin yanında büyük manufaktur işletmeleri de inşa etmeye başlayıp, böylelikle toplumun üretici güçlerini ilerlettiğinde, elbette bu yeniliğin hangi **toplumsal** sonuçlara yol açacağını bilmiyordu ve bunları durup düşünmemişti: bu "küçük" yeniliğin toplumsal güçlerin yeniden gruplaşmasına yol açacağını, bunun da hem lütuflarına o kadar değer verdikleri kralların iktidarına karşı, hem de önde gelen temsilcilerinin, saflarına girmeye o kadar heves ettiği soyluluğa karşı bir devrimle son bulacağını bilincinde değildi, bunu

anlamıyordu — o sadece, meta üretiminin maliyetini düşürmek, Asya ve yeni keşfedilmiş Amerika pazarlarına mümkün olduğunca çok mal sürmek ve mümkün olduğunca çok kâr etmektir: onun bilinçli faaliyeti bu günlük pratiğin dar çerçevesiyle kısıtlıydı.

Rus kapitalistleri, yabancı kapitalistlerle elele Rusya'ya geniş çapta modern mekanize büyük sanayi getirirken —Çarlığı dokunmadan bırakmışlar ve köylüleri çiftlik sahiplerinin yağmasına teslim etmişlerdi—, üretici güçlerin bu önemli gelişmesinin hangi *toplumsal* sonuçlara yol açacağını bilmiyorlardı ve bunları durup düşünmemişlerdi: toplumun üretici güçlerindeki bu büyük artışın toplumsal güçlerin yeniden gruplaşmasına yol açacağını, bu yeni gruplaşmanın, proletaryaya köylülüğü kendi mücadelesinin saflarına katma ve muzaffer sosyalist devrimi yapma imkanı vereceğinin bilincinde değillerdi ve bunu anlamıyorlardı —onlar sadece, sanayi üretimini son noktasına kadar genişletmek, dev iç pazarı ele geçirmek, tekeller haline gelmek ve milli ekonomiden mümkün olduğunca çok kâr sızdırmak istiyorlardı; bilinçli faaliyetleri, dar pratik güncel çıkarların ötesine geçmiyordu.

Buna uygun olarak Marx şöyle der:

"Yaşamlarının toplumsal üretiminde (yani insanların yaşaması için gerekli maddi değerlerin üretiminde —*Red.*) insanlar, aralarında belirli, zorunlu, kendi iradelerinden *bağımsız* ilişkilere, onların maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme aşamasına tekabül eden üretim ilişkilerine girerler." (*Karl Marx, Seçme Yazılar, cilt I, s. 359.*)

Fakat bu, üretim ilişkilerindeki değişikliklerin ve eski üretim ilişkilerinden yenilerine geçişin pürüzsüz, çatışmasız, karışıklıklar olmadan olacağı anlamına

gelmez. Tam tersine, böyle bir geçiş, genellikle, eski üretim ilişkilerinin devrimci tarzda yıkılması ve yeni üretim ilişkilerinin kurulup sağlamaştırılması yoluyla olur. Belli bir noktaya kadar üretici güçlerin gelişmesi ve üretim ilişkileri alanındaki değişiklikler, kendiliğinden bir süreç olarak, insan iradesinden bağımsız ilerler. Fakat bu sadece belli bir ana kadar, yeni ortaya çıkmış ve gelişmekte olan üretici güçlerin gerekli olgunluğa ulaştığı ana kadar böyledir. Yeni üretici güçler olgunlaştıktan sonra, eski üretim ilişkileri ve bu ilişkilerin taşıyıcıları, hakim sınıflar, ancak yeni sınıfların bilinçli faaliyetiyle, bu sınıfların şiddet eylemleriyle, devrimle ortadan kaldırılabilecek olan "aşılamaz" engel haline gelirler. Burada, eski üretim ilişkilerini şiddet yoluyla yıkmaya misyonuna sahip yeni toplumsal fikirlerin, yeni politik kurumların, yeni siyasi iktidarın *muazzam rolü* gayet berrak ortaya çıkmaktadır. Yeni üretici güçlerle eski üretim ilişkilerinin çatışması temeli üzerinde, toplumun yeni iktisadi ihtiyaçları temeli üzerinde yeni toplumsal fikirler ortaya çıkar, bu yeni fikirler, kitleleri örgütler ve seferber eder, kitleler yeni bir siyasi ordu içinde birbirleriyle kaynaşır, yeni bir devrimci iktidar yaratır ve bu iktidarı, üretim ilişkileri alanında eski düzeni yoketmek ve yeni düzeni kurup sağlamaştırmak için kullanırlar. Gelişimin kendiliğinden süreci, yerini, insanların bilinçli faaliyetine bırakır, barışçıl gelişme, yerini, şiddetli altüst oluşa, evrim, devrime bırakır.

Proletarya, der Marx, "burjuvaziye karşı mücadele içinde zorunlu olarak sınıf olarak birleşir", "devrim yoluyla kendini hakim sınıf kılar" ve "hakim sınıf olarak" şiddet yoluyla "eski üretim ilişkilerini kaldırır." ("*Komünist Partisi Manifestosu*", Moskova 1945, s. 38.)

Ve yine:

— "Proletarya, siyasi egemenliğini, burjuvazinin elinden adım adım tüm sermayeyi almak, bütün üretim aletlerini devletin elinde, yani hakim sınıf olarak örgütlenmiş proletaryanın elinde merkezileştirmek ve üretici güçleri en hızlı şekilde artırmak için kullanacaktır." (*Aynı yerde, s. 37.*)

— "fiiddet, yeni bir topluma gebe her eski toplumun ebesidir." (*Karl Marx, "Kapital", cilt I, s. 791.*)

İşte Marx'ın 1859'da, ünlü kitabı "Politik Ekonominin Eleştirisine Katkı"nın tarihi "Önsöz"ünde verdiği, tarihi materyalizmin özünün dahiyane formülasyonu:

"Yaşamlarının toplumsal üretiminde insanlar, aralarında belirli, zorunlu, kendi iradelerinden bağımsız ilişkilere, onların maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme aşamasına tekabül eden üretim ilişkilerine girerler. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun ekonomik yapısını, bir hukuki ve siyasi üstyapının üzerinde yükseldiği, ve belirli toplumsal bilinç biçimlerinin ona tekabül ettiği somut temeli teşkil eder. Maddi yaşamın üretim tarzı, toplumsal, siyasi ve bir bütün olarak zihinsel yaşam sürecini koşullandırır. İnsanların varlığını belirleyen şey bilinçleri değil, tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır. Gelişmelerinin belirli bir aşamasında, toplumun maddi üretici güçleri, o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkileriyle ya da bunların hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan mülkiyet ilişkileriyle çelişkiye düşerler. Bu ilişkiler, üretici güçlerin gelişme biçimleri olmaktan çıkıp, onların zincirine dönüşürler. O zaman bir sosyal devrim çağı başlar. Ekonomik temelin değişmesiyle birlikte koskoca üstyapı yavaş veya hızlı bir şekilde altüst olur. Bu gibi altüst oluşların incelenmesinde, daima, ekonomik üretim koşullarındaki maddi, doğal

bilim kesinliğiyle saptanabilir altüst oluşla, hukuki, siyasi, dinî, sanatsal ya da felsefi biçimleri, kısaca, insanların bu çatışmanın bilincine vardıkları ve kesin sonuç alıncaya kadar kavgasını verdikleri ideolojik biçimleri ayırt etmek gerekir. Nasıl ki, bir kimse hakkında, kendisi için taşıdığı fikre dayanılarak bir hüküm verilemezse, böyle bir altüst oluş çağı hakkında da, onun kendi bilinciyle hüküm verilemez, tam tersine, bu bilinç, maddi yaşamın çelişkileriyle, toplumsal üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki mevcut çatışmayla açıklanmak gerekir. Bir toplumsal formasyon, kendisinin onlar için yeterince geniş olduğu bütün üretici güçler gelişmeden asla batmaz, ve yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bunların maddi varlık koşulları bizzat eski toplumun bağrında yumurtasından çıkmadan [olgunlaşmadan —ÇN], asla [eskilerinin —ÇN] yerine geçmezler. Onun içindir ki, insanlık kendi önüne, ancak çözebileceği görevleri koyar, çünkü yakından bakıldığında her zaman görülecektir ki, görevin kendisi, ancak çözümünün maddi koşullarının mevcut olduğu ya da en azından oluşma sürecinde olduğu yerde ortaya çıkar." (*Karl Marx, Seçme Yazılar, cilt I, s. 359-360.*)

İşte toplum yaşamına, toplum tarihine uygulanışı içinde alındığında Marksist materyalizm budur.

İşte diyalektik materyalizmin ve tarihi materyalizmin temel özellikleri bunlardır.

YAYINEVİMİZDE ÇIKAN KİTAPLAR

LENİNİZM DİZİSİ

- **LENİNİZM NEDİR?** 1. Defter
- **PROLETER DEVRİMİN TEORİSİ** 2. Defter
- **PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ** 3. Defter
- **SOSYALİST İNFiANIN ZAFERİ URUNA MÜCADELE** 4. Defter
- **TARIM VE KÖYLÜ SORUNU** 5. Defter
- **ULUSAL SORUN VE SÖMÜRGE SORUNU** 6. Defter
- **PROLETER DEV. STRATEJİSİ VE TAKTİ** 7. Defter

- **ESERLER** Stalin Cilt:1 1901—1907
- **ESERLER** Stalin Cilt:2 1907—1913
- **ESERLER** Stalin Cilt:3 1917
- **ESERLER** Stalin Cilt:4 1917—1920
- **ESERLER** Stalin Cilt:5 1921—1923
- **ESERLER** Stalin Cilt:6 1924
- **ESERLER** Stalin Cilt:7 1925
- **ESERLER** Stalin Cilt:8 Ocak—Kasım 1926
- **ESERLER** Stalin Cilt:9 Ara.1926-Temmuz 1927
- **ESERLER** Stalin Cilt: 10 Ağus.- Aralık 1927
- **ESERLER** Stalin Cilt: 11 1928 - Mart 1929
- **ESERLER** Stalin Cilt: 12 Nis. 1929 - Haz. 1930
- **ESERLER** Stalin Cilt: 15 [SBKP(B) TARİHİ] 1938
- **DİYALEKTİK VE TARİHİ MATERİYALİZM** J. V. Stalin
- **SBKP(B)'DEKİ SA/SAPMA ÜZERİNE** J. V. Stalin

- **MATERİYALİZM VE AMPRİOKRİTİSİZM I** Lenin
- **MATERİYALİZM VE AMPRİOKRİTİSİZM II** Lenin
- **POLİTİK EKONOMİ Ders Kitabı Cilt:I** (1955)
- **SENDİKALAR ÜZERİNE I** MUHAREBE OLARAK GREV Losovsky
- **SENDİKALAR ÜZERİNE II** MARX VE SENDİKALAR Losovsky

- **TARİH ÇARPITICILARI** SSCB Enf. Bürosu-Stalin
- **PARTİ KONGRE RAPORLARI** Malenkov-Kruşçev
- **ÖRGÜTLENME ÜZERİNE** Lenin—Stalin 3. Baskı
- **KADIN VE SOSYALİZM** A. Bebel (Tam Metin)
- **KADIN SORUNU ÜZER.** MELS-Komintern ve C.Zetkin 3. Baskı
- **KADIN SORUNU ÜZE. SEÇ. YAZ.ILAR** C. Zetkin 2. Baskı
- **POLEMİK** (1963) (Dokuz Yorum)
- **PROLETARYA DİK. TARİHSEL DENEYİMLERİ**
- **FRANSIZ DEVRİMİNİN KISA TARİHİ** A. Soboul
- **ANTI-SEMİTİZM ve YAHUDİ SORUNU** İ. Rennap
- **YAHUDİLİN ÇÖKÜFİÜ** Otto Heller
- **LENİN'DEN ANILAR** N. Krupskaya (3 Kitap Birarada)
- **BİRÇOK HAYAT YAFİADIM** A. Kollontai (Otobiyografi)
- **SELAM YAFİAM ATEFİİ** Nikolai Ostrovski
- **ÇİN HALKININ SAVAFİL** Agnes Smedley
- **TOPRAIN KIZI** Agnes Smedley
- **DEVRİM YILLARI -1905-** S. Mstislavski (Tarihi Roman)
- **ÜYE MİSİN? ... ÜYE MİYDİN?** H. Keil
- **ÖZGÜRLÜK** P. Wahlöö (Roman)
- **BRECHT'İN LAİ-TU'SU** R. Berlau (Der. H. Bunge) (Biyografi)
- **KILLARI YOLUNMUFI MAYMUN** Güney Dal (Roman)